

*В. А. Гуліцкая, прафесар
кафедры беларускай філалогіі
і сусветнай літаратуры,
кандыдат філалагічных навук*

ФАРМІРАВАННЕ ПРАФЕСІЙНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ СТУДЭНТАЎ-ЗАВОЧНІКАЎ ПРЫ ВЫКЛАДАННІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Маўленчая культура з'яўляецца адной з важнейшых прафесійных характарыстык бібліятэчнага спецыяліста, як бы яго візітоўкай. Ад яе яшчэ ў немалой ступені залежыць, будзе ўмацоўвацца сістэма бібліятэчнага абслугоўвання ці разбурыцца, прыйдзе чытач у бібліятэку ці пакіне яе назаўсёды.

Распавядаючы пра фарміраванне прафесійнай кампетэнцыі пры выкладанні беларускай мовы, мы маем на ўвазе «моўную кампетэнцыю», «камунікатыўную кампетэнцыю» і «лінгвакультуралагічную кампетэнцыю», фарміраванне грунтоўных, усебаковых, глыбокіх ведаў пра мову і маўленне. Важна, каб студэнты засвоілі сістэму мовы, заканамернасці і правілы функцыянавання моўных сродкаў у маўленні, нормы беларускай літаратурнай мовы і ўмелі карыстацца імі ў маўленні. А гэта задача моўнай кампетэнцыі. Апрача таго, неабходна фарміраваць камунікатыўныя ўменні на аснове авалодання маўленчай тэорыяй і культурай маўлення, вучыць самастойна ствараць вусныя і пісьмовыя выказванні розных тыпаў, стыляў, жанраў [1]. Гэта задача камунікатыўнай кампетэнцыі, і на яе больш за ўсё звяртаецца ўвага, бо прафесія бібліятэкара, як і прафесія педагога, артыста і інш., патрабуе майстэрства валодання мовай. Каб весці дыскусію, аргументаваць свой пункт погляду, умець прафесійна рэкамендаваць кнігі, бібліятэкар не можа абапірацца толькі на ўласны вопыт, яму патрэбны веды асноў маўленчай культуры. У паняцце «маўленчая культура» ўваходзіць не толькі веданне арфаэпічных, арфаграфічных, граматычных, лексічных нормаў, а і мастацтва пераконваць, натхняць, падахвочваць да дзеяння [2]. Акрамя пераканальнасці і абгрунтаванасці сказанага, для бібліятэкара важна і «як сказаць». Эмацыянальнасць маўлення не менш істотная, чым лагічнасць, дарэчнасць, выразнасць, чысціня і г.д.

Што робіцца для гэтага? Па-першае, складзены праграмы, вучэбна-метадычныя комплексы з улікам прынцыпаў сістэмнасці,

навуковасці і даступнасці, а таксама пераемнасці, перспектыўнасці і з арыентацыяй на прымяненне розных па змесце, форме і спосабах новых тэхналогій, на правядзенне лекцыйных, семінарскіх і практычных заняткаў па методыцы выкарыстання алгарытмізаваных, а таксама камп'ютарных спосабаў навучання мове і літаратуры. Як вядома, падмуркам сучасных новых тэхналогій з'яўляюцца пяць прынцыпаў:

– прынцып свабоды выбару (у любым навучальным дзеянні даваць студэнту права выбару, якое ўраўнаважваецца ўсвядомленай адказнасцю за гэты выбар);

– прынцып адкрытасці (выкладчык не толькі перадае веды, але і сутыкае студэнта з праблемамі, вырашэнне якіх ляжыць па-за межамі курса);

– прынцып творчай дзейнасці – арганізацыя засваення комплексу ведаў пераважна праз творчую дзейнасць студэнта;

– прынцып ідэальнасці прадугледжвае максімальна выкарыстоўваць магчымасці, веды, цікаўнасць саміх студэнтаў з мэтай павышэння выніковасці і памяншэння затрат у працэсе адукацыі;

– прынцып зваротнай сувязі, які патрабуе рэгулярна кантраляваць працэс навучання.

Пастаянна кантраляваць працэс навучання на факультэце завочнага навучання не заўсёды атрымліваецца, аднак на дапамогу прыходзіць кантрольная работа па мове, якая ўключае заданні амаль па ўсіх раздзелах мовазнаўства з захаваннем пералічаных прынцыпаў і разлічана на студэнтаў з грунтоўнымі тэарэтычнымі школьнымі ведамі, з практычнымі навыкамі ў галіне сучаснай беларускай мовы. На занятках выпрацоўваюцца ўменні, навыкі практычнага валодання беларускай мовай, спецыяльнай тэрміналогіяй, а таксама фарміруецца ў студэнтаў і лінгвакультуралагічная кампетэнцыя шляхам прымянення самых эфектыўных метадаў і прыёмаў навучання пры аналізе лінгвістычных з'яў на тэкставай аснове, на матэрыяле канкрэтных жыццёвых зносін з улікам як сучаснай навуковай праблематыкі, так і надзённых патрэб грамадства. Дыдактычны матэрыял (а гэта прыгожыя змястоўныя тэксты са спецыяльнай лексікай, цікавая невядомая інфармацыя, нетрадыцыйныя заданні, трапныя незвычайныя выказванні пра будучую прафесію і інш.) выкарыстоўваецца на кожным занятку, пры гэтым засяроджваецца ўвага на функцыянальна-семантычным аспекце слоў, словазлучэнняў, сказаў і тэкстаў. Пры дапамозе працы з узорным тэкстам шляхам назірання, аналізу, групойкі спецыяльных тэрмінаў

дэманструюцца стылістычныя магчымасці нацыянальнай спецыяльнай лексікі, робіцца вывад пра спецыфіку роднай мовы, яе нормы, законы, фарміруюцца камунікатыўна-інфармацыйныя ўменні студэнта. Працуючы з тэкстам, студэнт больш зацікаўлена і свядома ўспрымае тлумачэнне, адчувае важнасць дакладнага і прыгожага выражэння думкі, а змястоўны пазнавальны тэкст аказвае і выхаваўчае ўздзеянне на студэнта.

Пры арганізацыі працы ва ўмовах білінгвізму важнае значэнне набываюць пераклады, вусныя і пісьмовыя паведамленні на актуальныя тэмы, творчыя замалёўкі. Эфектыўная выпрацоўка ўстойлівых навыкаў пабудовы выказванняў дасягаецца таксама ў выніку рэканструкцыі дэфармаваных тэкстаў, недасканалых або лексічна бедных урыўкаў, на якіх студэнты вучацца дакладна ўжываць тэрміны, выбіраць найлепшае з сінанімічных ці стылістычна афарбаваных слоў. З гэтай мэтай у курсе «Беларуская мова: прафесійная лексіка» тэарэтычны матэрыял адпрацоўваецца пераважна не на асобных разрозненых моўных фактах, а тэкстах. Працуючы з перакладам, студэнты лепш зрокава ўспрымаюць і больш пераканальна асэнсоўваюць і тэорыю, і інтэрферэнтны ўплыў, які тут выяўляецца.

Камунікатыўная накіраванасць выкладання мовы забяспечвае свядомае, а не фармальнае засваенне ведаў, і пры захаванні прынцыпу навуковасці. Рэалізаваць гэты прынцып можна толькі тады, калі сам выкладчык сістэматычна асвойвае найноўшую інфармацыю, авалодвае найбольш рацыянальнымі і эфектыўнымі метадамі і прыёмамі навучання. Прытым сапраўднага якаснага ўзроўню можна дасягнуць у выніку арганічнага спалучэння ў свядомасці студэнтаў тэорыі з адначасовай выпрацоўкай практычных навыкаў. Сістэматычнае знаёмства з новымі паступленнямі як тэарэтычнай навуковай, так і мастацкай літаратуры, дэтальнае вывучэнне навінак арыентуе студэнтаў на пастаянную самаадукацыю і самаўдасканаленне і, безумоўна, замацоўвае, паглыбляе веды, атрыманыя на лекцыях, семінарскіх і практычных занятках, садзейнічае выпрацоўцы навыкаў самастойнай працы, павышае культуру мовы і маўлення, а таксама агульную гуманітарную падрыхтоўку студэнтаў, прывівае пашану да кнігі.

Своечасова атрымаўшы інфармацыю пра новыя манаграфіі, новыя зборнікі, артыкулы, студэнты складаюць па заданні выкладчыкаў рэцэнзіі, невялікія водгукі, анатацыі, пішуць дзённікі, занатоўваючы ў іх асноўнае аб прачытаным, і такім шляхам

рыхтуюцца да напісання дыпломных, конкурсных работ. Звяртаючы ўвагу на сучасных аўтараў, іх творы, выкладчыкі не толькі прапагандуюць новыя кнігі, а і дапамагаюць студэнтам-бібліятэкарам у фарміраванні фонду іх бібліятэк. Прапаганда новай кнігі вядзецца і ў сувязі з юбілейнымі датамі, і пры з'яўленні кінафільмаў, арыентаваных на літаратурныя творы. Так у студэнтаў замацоўваецца цікавасць да літаратуры, яны пачынаюць сачыць за навінкамі па спецыяльнасці, і гэта становіцца жыццёвай неабходнасцю для спецыяліста.

Такім чынам, у галіне прафесійна-арыентаванага навучання вучэбныя курсы «Беларуская мова: прафесійная лексіка», «Беларуская літаратура», «Культура маўлення» забяспечваюць падрыхтоўку не проста пісьменнага, кампетэнтнага спецыяліста, а камунікатыўна развітую асобу, якая зможа на дастаткова высокім узроўні ўдасканалваць сацыяльна-асобасную кампетэнцыю: нязмушана, свабодна гаварыць на роднай мове, лаканічна і дакладна выражаць думкі, захоўваць нацыянальную спадчыну, з'яўляцца актыўным носьбітам культурных здабыткаў, тым самым выяўляць сваю этнічную прыналежнасць, грамадзянскасць і патрыятызм.

1. Алтухова, Г. А. Речевая культура бібліотекаря : учеб. пособие / Г. А. Алтухова. – М. : Профиздат, 2001. – 96 с.

2. Асновы культуры маўлення і стылістыкі : вучэб. дапаможнік / У. В. Анічэнка [і інш.]. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 254 с.